

Codex juris canonici.

Dr. KOSUTÁNY IGNÁCZ.

Tartalom. Kodifikálás. Legnevezetesebb kódexek. Codex juris canonici. Az életbeléptető bulla a codex keletkezéséről. Szubjectiv okok. X. Pius elődeinek tartós uralkodása. Az egyház conservativizmusa. Veszedeimek. XIII. Leo békés politikája. X. Pius erélyes fellépése a külső támadásokkal szemben. „Pascendi dominici gregis“. Codex juris canonici. A profán jogtói eltérő jellege. Hatalom természete. Beavatkozása az egyházi életbe. A hatalom egységes volta. Centralisatio. Ennek okai és lehetősége. A törvény anyagának rendszerbe foglalása. Összhang és rendszer. A codex érdeme.

A kodifikálás munkája olyan régi, mint maga az emberi műveltség. Az ókor népei, különösen a kéreskedelemmel foglalkozók, korán érezték a szükségét annak, hogy jogi rendet teremtsenek és azt törvénybe foglalják. A keleti törvényhozás Európa népeire legfeljebb ha közvetve hatott. De annál nagyobb befolyással volt a görögök és rómaiak törvényhozása. Különösen II. Theodosius (438) és Justinianusnak (529) kodifikálása volt itt nagy jelentőségű, mert ezek egy már csodálatosan kifejlett jogrendnek anyagát célszerűen feldolgozva egy teljesen kimerítő egészbe foglalták. Az ezután következő századokban az ilyen kodifikálásra gondolni se lehetett. A kelet római birodalom mindig mélyebbre hanyatlott, nyugaton pedig a barbárvilág kezdetleges művelődési viszonyok közt élt, és jogi élete is ennek megfelelő volt. Csak a XIII. század pápai kodifikálnak ismét és rendszeresen feldolgoztatják a kánon jogot. Ezentúl újra elmúlt ötszáz esztendő anélkül, hogy kodifikációval találkoznánk.

A XVIII. század filozófusai azonban kezdtek a joggal is foglalkozni. Kutatták annak lényegét és hangoztatták, hogy a jogot a történelem hagyományaiból ki kell szabadítani. Meg kell alkotni a jognak igazi szabályait úgy, ahogy azt az ész parancsolja. Hivatkoztak az emberi gondolkodás örök törvényeire,

ennek alapján keresték az emberiség célját, melyet ilyen módon meg kell valósítani. Mert az államnak kötelessége a maga jogát annak egészében és teljességében rendszeresen és kimerítően feldolgozni. Kötelessége öntudatos célkitűzéssel megítélni a szükségést és megalkotni az annak megvalósítására alkalmas jogi rendet és ezt az ideális alkotást nevezték *Codex*-nek.

Megindult tehát a nagy munka mindenfelé, még a kis San Marino is kodifikált. Az így létrejött munkák közt legnevezetesebb az 1791. alkotmány rendeletéből Cambacérés által megkezdett s Napoléon által érvényre emelt Code-Napoléon.

De a kodifikálásnak nemcsak hívei, hanem ellenzői is voltak. Ezek azt mondták, hogy a kodifikálás nemcsak hiábavaló munka, hanem káros is. Mert a jog a mindennapi életből és annak szükségleteiből lassú fejlődés útján válik szokássá és a szokásból joggá, s a kodifikáció nemcsak nem képes ezt a természetes fejlődést nyomon követni, hanem annak fejlődését egyenesen megakasztja, a jogot megkövesíti, tudományos fejlesztését pedig gátolja. Előre kieszt elvont elvek kedvéért nem szabad szakítani az élet való viszonyaival. Ezen oknál fogva nem kodifikált Amerika, sem a konzervatív Anglia.

A kánonjog már a XIII. században jutott kodifikációhoz, de a XIV. században ez abbamaradt és újabb hétszáz év telt el, míg X. Pius a „*Codex juris canonici*“-t megalkotta és XV. Benedek azt szentesítve életbeléptette.

Ezen „*Codex juris canonici*“ méltán sorakozik a legnagyobb jogi alkotások közé, melyeket az emberiség valaha produkált.

A codexet életbeléptető „*Providentissima mater ecclesia*“ bulla elmondja a kodifikálás okait, célját és történetét, mi élénken emlékeztet azon constitutio elbeszélésére, mi a Justinianus Codexe előtt olvasható, valamint a IX. Gergely codexét életbeléptető „*Rex pacificus*“ kezdetű bullára. Mind a három egyértelműleg véget akar vetni a jogbizonytalanságnak s a jogszolgáltatás kiszámíthatlan eshetőségeinek.

Ezen a felsorolt okokon kívül bizonyára voltak még egyéb okok is, melyek az írásban nincsenek felemlítve. Pedig lehet, hogy éppen ezekből derül ki a Codexnek az a sajátos egyéni karaktere, mely a tételekbe foglalt objektív jog megállapítása

mellett nemcsak nagy szerepet játszik, hanem mint szubjektív mozzanat azt különösen meg is világosítja és érthetővé teszi.

Ezekről a szubjektív mozzanatokról akarok én itt pár szóval megemlékezni, mert így képesek leszünk X. Piusnak, a nagy kodifikátornak, alkotó lelkébe is némiképp bepillantani.

X. Pius pápa, két elődjének 57 évre terjedő uralkodása után jutott szt. Péter örökébe. Ezen 57 év alatt nagy világtörténelmi események zajlottak le, melyek nagy változásokat okoztak Európának úgy politikai és nemzetközi történetében, mint az embereknek belső lelki életében. Az ezer évesnél hosszabb életű Egyházi állam megszűnt, nagy nemzeti államok alakultak, az emberi ismeretek hatása és a gazdasági élet nem sejtett arányokban bontakozott ki és a régi társadalomnak osztálytagosulatában nagy eltolódások történtek. Ezen világraszóló nagy változások az emberiségnek világléletét is nagyban módosították. Ezzel szemben a római kath. egyház maradt a régi. Erős konzervativizmusa mellett nem is igen lehetett még csak kilátás sem valami változásra, ha csak nem a pápák személyében beálló változások esetén. De IX. Piusnak és XIII. Leonak példátlanul hosszú uralkodása még ezt a kis kilátást is elzárta. IX. Pius 1854-ben a „szeplőtlen fogantatás“-t dogmává tette, 1864-ben kiadta a „Syllabus“-t, az 1869-iki vatikáni zsinat pedig a pápa-primatusát és infallibilitását dogmatizálta. Ez mind a régi felfogást emelte uralomra az újkor áramlatával szemben. XIII. Leo felismerte az egyházat környező veszélyeket és Szt. Péter hajójának kormányrúdját erős kézzel ragadta meg. A támadásokat az igazság fegyvereivel akarta feltartóztatni. Speciális constitutioinak sokaságán kívül hatalmas encyclikákat adott ki a kor társadalmi életének főkérdései felől. A keresztény házas-ság, az egyház és állam közti viszony, a politikai hatalom eredete, a keresztény államnak rendje, a keresztény demokrácia, a görögkeleti egyház ügye és még számos egyéb kérdésben. Ezen az úton vélte ő a kornak örvénylő forгатagában megmutatni azt a helyes irányt, melyben az emberiségnek haladnia kell. Az ő alakja korának futó-tűnő jelenségei közepette annyira kimagaslik, az ő működése annyira intenzív, sokoldalú és irányadó, hogy az egyháztörténet méltán beszélhet „XIII. Leo koráról“. A kor azonban az ő törekvéseinek nem deferált.

Az ő halála után, amely nap Sarto cardinalis elfogadta a tiarát és X. Pius nevet vett föl, aznap vége is lett XIII. Leo megértést kereső nyugodt politikájának. Az egyház ügyét már nem lehetett több megértéssel, az igaznak és jónak több szeretetével, az ellenkező nézetek több kiméletével győzelemre vinni, és XIII. Leo az óhajtott sikert még se érte el. X. Piusnak tüzes lelke erélyesebb politikát követelt. Ezen lélekbe bele is tekinthetünk, ha az ő egyházfői működését egy egységes képbe foglaljuk össze, és így a maga egészében vizsgáljuk. Ezen módon tekintve az egyházat fenyegető veszedelmek is két irányból nyomulnak előre. Az egyik csoportja a veszedelmeknek az államok részéről támad és azzal fenyeget, hogy azt a régi viszonyt, mely egyház és állam között a Karolingok ideje óta fennállott, többé nem fogja fenntartani. Franciaország „az egyháznak legidősebb fia“ volt ezen irányzatnak előharcosa. A XIX. század utolsó negyedének államférfiai vissza akartak térni a forradalom hagyományaihoz, felmondták a konkordátumot. A radikális szocialista csoport kívánságának megfelelően Jules Ferry már 1881-ben nagy eréllyel dolgozott ezen és az illető törvényjavaslat 1904-ben a parlament elé is került. Eközben az európai „közvélemény“ a 60-as évek materialisztikus világfelfogásának hatása alatt hadat üzent nemcsak az egyháznak, hanem minden vallásnak is. Ez volt a veszedelmek egyik csoportja.

A második már magában az egyházban dül. Az egyháznak legszilárdabb alapja a klérus forrongásban van. Az egyháznak mostani szervezetével nincs megelégedve. A természettudományi szellem, mely a XIX. századot különösen jellemzi, behatol a klérus soraiba is, beakarja vinni az egyház szervezetébe is a maga gondolkodását. Ezen irányzatnak alakjaival egyaránt találkozunk Amerika, Anglia, Franciaország, Németország és Itália klérusában. Ezek a róm. kath. egyház rendjét erős bírálat alá vetették, támadva azt majd a történelmi kritika, majd az ész fegyvereivel. Hangosan hirdették, hogy az egyháznak fennálló rendje elavult, és annak alkalmazkodni kell „a kornak kívánalmaihoz“.

Ime a külső és belső veszedelem.

Ebben a veszedelmes helyzetben a pápaságnak nemcsak rendületlenül kell helyt állani, hanem még be is kell tölteni tulajdonképeni feladatát, mely abban áll: hogy államok, népek és

pártok fölé emelkedve, a világ folyásától függetlenül, szeméit a kereszténység örök alapeszméire szögezve el ne tévessze az egyedül helyes irányt, hanem ő legyen megítélője az új idők mozgalmainak, s ő maga mérje ahoz saját magatartását.

Midőn pedig az ellenség táborában ott látja saját papjait, szerzeteseit, akik ahelyett, hogy erejét növelnék, most elkeseredetten ellene fordulnak, lehetett-e X. Piusnak hallgatni, lehetett-e nem beszélni? Ha pedig beszélt, lehetett-e neki kevesebb szigorral beszélni, mint ahogy ő azt cselekedte? Hiszen a történelem eléggé igazolja, hogy egy maga idején hozott elszánt határozat döntő lehet a jövőre nézve. A pápa pedig határozott. A kívülről jövő támadásokkal szemben visszautasít minden beavatkozást, mi az egyház függetlenségét érinti és tolakodóan bírálgatja. Az egyház belsejéből fenyegető veszedelem: saját fiainak tévelygése. Ezeket egyenkint felsorakoztatja és megbírálva a scolasztikának egész szigorával, a logika minden fegyverével és a tradíció erejével, kérlelhetetlen ítéletet mond mindenik fölött. Így válik érthetővé az a szigorú, éles hang, mely különösen a „Pascendi dominici gregis“ encyclikáján érezhető. Lehetetlen itt vázolni azt a világgraszoló nagy küzdelmet, mely az Apokalypszis képeire emlékeztet. Az elmondottakra is azért van szükségünk, hogy megismerjük a „Codex juris canonici“-nak azon történeti hátterét, melybe ezt beillesztve, ráakadjunk egy olyan körülményre, melyet a „Providentissima“ nem mond el. De azért ez úgy oda tartozik a Codex létrejövetelének szubjektív okai közé, hogy csak így láthatjuk a Codexet helyes történeti megvilágításban. A Tridenti zsinat határozatait is csak úgy méltányolhatjuk, ha iparkodunk ezen zsinatot a világtörténelem folyásába beállítva, a kornak történetét a maga egészében és összefüggésében szemlélni. A „Codex juris canonici“-nak mintegy kőből faragott, tömör szakaszai is csak úgy nyernek igazi életet, ha összefüggésbe hozzuk azokat a XX. század életével, ha ismerjük azt a morális környezetet, mely a Codexet szükségessé tette, midőn a Codex megszólalt.

X. Pius Codexe nem abstractio. Ez az oka, hogy egyszerű jogi formulákkal és dedukciókkal azt felfogni és megérteni nem lehet. Nem a jogász okoskodásnak műve az, kiszabott méretekkel, elfogadott arányokkal, oda illesztett részekkel. Külön világ

az, mely az iskolaszerű jogi fogalmakat figyelmen kívül hagyva alkot úgy, amint az ő természetének megfelel. Természetesen.

A kánoni jognak alapja az egyháznak hite, mely a jogot csak eszköz gyanánt tekinti és úgy is kezeli. A jog a hitnek csak egyik külső alakja és megjelenése (pl. a jus divinumban). A hit és jog közül egyedül csak a hit isteni eredetű, de nem a jog. Az egyház hatalma: a Szentléleknek ereje. Az Isten hatalmának célja és rendeltetése van: a megváltás nagy műve által az embereket üdvözíteni. Megvalósítani az Isten országát, mely nem e világból való. Ez az oka, hogy a Codex a maga híveitől nem csupán olyan engedelmességet követel, mint amilyent az állam követel a maga polgáraitól. Ez nem elég. A hit azt tanítja, hogy a pápa a legfőbb bírása és kifejezője annak: mi legyen az egyháznak igazi akarata. Az általa hozott törvény tehát teljes odaadást követel, s nem enged más választást, mint magát vagy alávetni, vagy az egyházból kilépni.

Ami pedig azt a kérdést illeti, meddig terjedhet a hatalom beavatkozása az individuumoknak magán életviszonyaiba? Ez a kérdés régidők óta foglalkoztatja az állam tudósait, és lett belőle a XIX. századnak egyik leghevesebben vitatott politikai kérdése. De a Codex tisztán és határozottan lát. Ha az egyház célja az emberek üdvözítése (salus animarum), akkor az a célkitűzés az egyház hatalmának kiterjesztését nem kötheti korlátokhoz. Az 1793 április 6.-án megalakult „Comité de salut public“ a jakobinusoknak uralmát „a közjó“ szolgálatába állítván, nem tartózkodott semmi beavatkozástól az emberek magánéletébe. A modern szocializmus és kollektívizmus ámbár az államot csak vezetőjévé teszi a gazdasági folyamatoknak, azért az individuális szabadságnak mégis halálos ellensége. Nem természetes-e az egyháznak hitéletében, hogy a hívő megadással fogadja az isteni akaratból folyó életszabályozást mindennemű életviszonyaiban, legyenek azok még olyan egyéniek is. Hiszen saját lelke üdvösségének hoz ezzel csekély áldozatot. Ugyanezen felfogás a parancsok, tilalmak, jogok és követelések természetét is lényegesen megváltoztatja, mert ezek és az evangéliumi „charitas“ között, amint az különösen a „Hegyibeszédben“ elhangzik, nagy a különbség.

A hatalom beavatkozása messze benyúl ugyan az egyén egyéni életébe, de hiányzik minden kényszer, mely azt ki is erő-

szakolná, s az egyén szabad fejlődését megakadályozná. Nem közvetlen eszközökkel hat, hanem neveléssel, tanítással, hogy így az egyén saját belátásából kapcsolódjék bele az egyház életébe. És az élet azt mutatja, hogy a hívek ahelyett, hogy sokallanának, mindig többet és többet várnak az egyháztól, s az idő haladásával velejár az együttműködés gyarapodása, s a kényszer helyett a híveknek önkéntes összeműködése, mert tágul a köre azon lelki szükségleteknek, melyeket a magára hagyott hívő egyedül kielégíteni nem képes.

Van még két nagy kérdés, mely a hatalom elméletének buvárai közt Aristoteles óta nagy mozgalmat okozott, egyik a hatalom elágazásának, másik a hatalom központosításának kérdése. Mind a kettő sajátos megoldásra lel a Codexben.

Már Aristoteles az államhatalom működésének három főirányát különböztette meg: a törvényhozót, végrehajtót és a bírót. Ez az elméleti kérdés nagy gyakorlati fontosságot nyert Montesquieu és Rousseau óta a francia forradalom embereinél, utánuk pedig angol és német földön, Amerikában. Ezen főirányok elválasztása, sőt külön szervezése biztosítja állítólag a politikai szervezet tökéletességét.

A Codex ezen követelést figyelmen kívül hagyja és 19 százév alatt megállapodott szervezetét továbbra is fenntartja. Ugyanis az egyházhatalomról szóló tanításból következik, hogy a politikai hatalom szervezetéről szóló tanok a lelki hatalom szervezetére nem alkalmazhatók. A lelki hatalom természetének megfelelőleg a két hatalom szervezetének olyan különbözőnek kell lenni, amilyen lényeges a különbség a lelki és az állami hatalom közt.

Épen ez a nagy különbségben találjuk alapját az egyházi hatalom azon nagy központosításának, mely azt különösen jellemzi.

Nem állja meg helyét azon állítás, hogy itt a centralizáció másfélezer év tervszerű visszaéléseinek volna sajnálatos eredménye. A történelem ismerője jól tudja, hogy egy intézménynek húsz századon át fokozatosan fejlődni nem lehet másképen, mint a belső szükség erejénél fogva.

Jól tudja, hogy az emberi életben a *szükségesség* és a *lehetőség* milyen nagy hatóerők. Ezek hozták létre az egyházi centralizációt is, mely voltaképp csak az újabb idők eredménye. Az

egység gondolata kimutathatólag eleitől kezdve élt az egyházban, de a való életben csak az utolsó száz évben lépett életbe. Reakció ez az egyházi partikularizmus ellen, mely a 18-ik században megindult, hogy külön tartományokra darabolja szét a katholicizmust. A központosítás a kornak volt szüksége. Szükséges volt a széthúzó erők ellen védekezni. Szükséges volt a „modern“ eszmék mindig erősebb támadásai ellen az egyház erőit összeszedni és egy tekintély egységes vezetése alatt sorakoztatni.

De akármilyen nagy a szükség, az továbbra is kielégítetlen marad, ha ahoz a lehetőség nem járul. Szükséges volt, hogy előbb olyan vívmányokat létesítsen az emberi művelődés, melyek mellett a centralizálás megvalósítható. Ilyen különösen két technikai haladás. A közlekedés eszközeinek kellett előbb azt a csodálatos fejlődést vennie, mit azelőtt az emberek még csak nem is sejtettek. A közlekedés tökéletes- és könnyűsége nélkül a központosítás nem jutott volna előbbre, mint a régi századokban. E mellett vált lehetségessé, hogy egy hatalom, melynek geográfiai határai nincsenek, egy központból működhessen. Egy második mechanikai vívmány is járult ehhez: *a sajtó*. A sajtó hozza össze a legtávolabb élő embereknek és népeknek gondolkozását, és teszi azt mindig egységesebbé. Ezt a célt szolgálja *a népoktatás* is, melynek útján a klérus lejut a népnek legalsóbb rétegeihez, azt moralizálja és egységes szellembe irányítja.

Ezenkívül meg kellett még alakulni azoknak a vallásos egyesületeknek, az újkor vallásos gondolkozása ezen nemes gyümölcseinek. Ezekben még közelebb lehet férkőzni a hívek lelkéhez, hogy közvetlen hatással, még nagyobb sikerekre legyen kilátás.

Mindez a munkálkodás pedig annál inkább kedvez a központosításnak, mert a lelki élet szükségletei különböznek az anyagi élet szükségleteitől. Ezen lelki szükségletek morális és hitbéli természetüknél fogva lényegükben ugyanazonosok minden individualizmus és szubjektivizmus mellett is. Ezek az egységes vezetésre nemcsak alkalmasok, hanem azt kívánják is.

Igy aztán a központosítás megnyeri a maga természetes magyarázatát és elérhetővé teszi azt a célt, hogy érvényre emelje az egész az egyén fölött (minek hiányában az egyház

atomjaira oszlanék), sőt magát az egyént is legfőbb céljához juttatja a földöntúli életben.

A rendelkezésemre álló helyre tekintettel még arról a módszerről kell valamit mondani, mellyel a Codex roppant nagy anyaga 2414 §-ban elhelyezkedik. Ez a Justinianus-féle hármas felosztás: de personis, de rebus, de actionibus. A régi római codexnek ez az utánczása azonban csak látszat, melyet a részek megtekintése azonnal eloszlat. Például a „De rebus“ alatt ott találjuk a szentségeket, a házassági jogot, szentelményeket, a tanítást és az egyházi hivatalokat. A római jog tanaiban nevelkedett profán jogász szemében legalább is szokatlan a keresztiséget, szt. misét, gyónást a *res* felírása alatt látni. De a profán jogász helyett annál inkább beletalálják magukat azok, kik az egyház életét élik.

Van itt rendszer, van itt harmonia, de csak ezek számára.

Meglehet, hogy egy matematikus a maga szempontjából nem talál harmóniát ott, ahol azt a zenész azonnal megérzi. Nem onnan van ez, mintha harmonia nem léteznék, onnan sem, mintha ezt a zenész teremtette volna meg. A zenész egyszerűen harmóniát érez ott, ahol más nem érez. Így a hittel kapcsolatos jelenségeknek is meg van a maguk sajátos értelmük, mit az elvont tudomány nem lát meg, a hit azonban az ő különös képességével behatol azoknak értelmezésébe s életet ad azoknak. Nem onnan van ez így, mintha a hit teremtene értelmet azokba, hanem mert a hit az értelmet csak feltalálja.

A „Codex juris canonici“ egyike a legnagyobb műveknek, amiket ember produkált. Annak igazi értékét még csak a jövő fogja megmutatni. A jövőnek körvonalai pedig már kivehetők. Mióta ember lakik ezen a planetán, soha az ember nem volt hatalmasabb, mint ma. De nem is élt olyannyira vissza a hatalmával, mint ma. Hanem azért az a magasabb hatalom, mely az embert idáig nevelte, tovább is fogja nevelni. Ez nem történhet meg munka és küzdelem nélkül. Dőreség volna hinni, hogy az egyház jövője kényelmes, nyugodt uralkodásból fog állani. Munka és küzdelem az emberiség legmagasabb ideáljaiért: ez az ő jövője. Ebben a küzdelemben pedig a „Codex juris canonici“ nagy szolgálatokra van hivatva.

Inhalt. Kodifikation. Die wichtigsten Kodexe. Codex iuris canonici. Die einführende Bulle über die Entstehung des Codex. Subjektive Ursachen.

Die lange Regierung der Vorgänger Pius X. Der Konservatismus der Kirche. Gefahren. Die iriedensliebende Politik Leos XIII. Energisches Auftreten Pius X. gegen die äusseren Angriffe. *Pascendi dominici gregis*. *Codex iuris canonici*. Sein vom profanen Rechte abweichender Charakter. Seine Eingriffe in das individuelle Leben. Die einheitliche Natur der Macht. Centralisation. Deren Ursachen und Möglichkeit derselben. Die Systematisierung des Gesetzesinhaltes. Harmonie und System. Das Verdienst des *Codex*.
